

URECZKY Eszter

Családi tektonika

(Alice Munro: *Kilátás a Várszickláról*, ford.: Lukács Laura, Park, 2018)

A Nobel-díjas kanadai írónőnek szinte valamennyi kötete olvasható már magyarul, legújabb novelláskötete tehát — Lukács Laura kiváló fordításában — értő, Munro visszafogott stílusához szokott közönségre számíthat. A *Kilátás a Várszickláról* egyrészt felmutatja mindazokat az erényeket, melyek okán „korunk Csehovjának”¹ is nevezik a rövidprózát immár évtizedek óta megújítani képes írónőt, ugyanakkor azonban egyfajta műfaji kísérletezésnek is tekinthető a kötet. Munro ezúttal azokat a szövegeit rendezte csokorba, melyek skót eredetű felmenőinek állítanak emléket, s egészen a 18. századig visszanyúlva térképezi fel a Laidlow-család sorsát. A szerző saját életéig vezető szál felmutatja neveltetésének, íróvá válásának, majd felnőtt életének egy-egy jelenetét is, így módon a kötet a történelmi fikció és a memoár műfajainak peremei mentén fejt fel a múlt örökségét, miközben számtalan, Munróra olyannyira jellemző módon kifinomult és feltűnésmentes összevillanás érzékelhető idősíkok, generációk és családtagok között.

Különösen megragadhatja az olvasót Munro örök terepének, a kanadai tájnak néhány leírása, melynek látványa és őstörténete érezhetően lenyűgözi magát az elbeszélőt is pusztá méreteivel, teljesen soha ki nem ismerhető és uralom alá nem hajtható vadonával. Míg egyik kritikusa épp látszólag „jelentéktelen tájai”² okán dicséri, fokozatosan tárulnak fel e táj nagyon is összetett tulajdonságai. Munro maga is „látszólag érdektelen tájról” (366) beszél a kötet utolsó darabjában, ám ahogy annak rétegeit felfejti, úgy haladunk a családtörténet legmélyebb hozzáférhető forrásai felől a jelen pillanatig, élesen érzékelve a nemzedékek sorsai között feszülő erővonalakat, a társadalmi, történelmi és lélektani meghatározottságok tektonikus mozgásait. A brit Adam-Mars Jones, aki maga is kiváló novellista, szintén a „gleccserek földrajzát” méltatja, amelynek nyomán megmutatkozik, hogyan formálta valaha a jégkorszak Kanada mai arcát, s Mars-Jones szerint hasonló térképet alkot Munro is a kultúra szintjén, különösen a puritanizmus öröksége kapcsán.³

Szerkezeti szempontból a kötet két nagyobb egységre tagolódik, az első az egyik novella nyomán a *Mostoha vidék* címet viseli, amelyet az *Előszó* előz meg. Utóbbi világossá teszi, hogy

„ebben a könyvben *elbeszélések* vannak” (9), azaz a múlt különféle változatai, melyek valahol a családtörténet és a szépirodalom között helyezkednek el, s közösen „egy folyóként kanyarognak tovább”. (9) E folyókat, elbeszélésszálakat részben kordokumentumok, azaz levelek, kormányzati statisztikai följegyzések, családi fotók, versek és anekdoták alkotják, és nem is szándékoznak egyetlen koherens vagy teleologikus családtörténetet kirajzolni, sokkal inkább bizonyos motivikus elemek szövik őket egyggyé.

A kötet első felének elbeszélései szokatlannak tűnhetnek a Munro-olvasók számára, mert részben nem kizárólag a jól megszokott kanadai tájakon játszódnak, valamint a távoli múltba kalauzolják az olvasót. Az első néhány szövegben ábrázolt Laidlow-ősök szándékosan felskiccelt figurákként hatnak, hisz nem is lehet róluk árnyalt képe az elbeszélőnek, emiatt ugyanakkor néhol kissé felszínes hatást is keltenek a szövegek, jómagam legalábbis sokkal elmélyültebben követtem a későbbi generációk történetét. Összeköti őket azonban valamiféle nyereség, könyörtelenség (magukkal és másokkal szemben egyaránt), mely aztán egyre élesebb kontrasztot képez a későbbi nemzedékek életlehetőségeivel. Az *Előszóból* megtudjuk: „felmenőim jelentéktelen, nehéz sorsú emberek voltak, és az 1799-es Skóciai Statisztikai Jelentésben *mostoha* vidéknek leírt Ettrick-völgyben éltek”. (7) A *Mostoha vidék* című elbeszélés pedig nem csupán képzeletben, de a szerzővel nagy mértékben azonos elbeszélő látogatását leírva, személyes benyomásai alapján is bemutatja a mohos, nyirkos, a kivágott erdők helyén hangás pusztasággal borított, elzárt Ettrick-völgy tájait, ahol a fent említett Jelentés szerint „tíz földbirtok van az egyházközségben; egyik birtokos sem lakik itt”. (13) A megidézett skót ősök nagyrészt egyszerű pásztorok voltak, és bár fel-felbukkannak William Wallace, Merlin, Robert Burns, Walter Scott, Hume és a Brontë-nővérek nevei, a William Laidlow sírkövét felkereső narrátor — aki bevallja, hogy ő csak egy „naiv észak-amerikai” (17) — sehogyan sem tudja a maga számára legendává alakítani őseinek eredetét: a kőből emelt misztikusnak tűnő körök pusztán csak birkakarámok, a végső tanulság pedig az, hogy „bárhonnan nézzük sivár, rettenetes élet”. (28)

A későbbi történetek, melyek immár az Újvilágba való átkelést (*Kilátás a Várszickláról*) vagy a kanadai kezdeteket ábrázolják (*Illinois, A Morris környéki vadon*), azt is bemutatják, milyen volt a bevándorló-lét a férfi és női felmenők számára. A hajón, az „úszó ravatalon” (46) például hamar világossá válik, milyen kilátásai vannak egy fiatalasszonynak, akit egy előkelőbb úriember kérdeget arról, mégis milyen tervei vannak új hazájában: „Micsoda buta kérdés. Agnes a fejét rázza — mit mondhatna?

¹ Jason WINDERS: *Alice Munro, LLD'76, wins 2013 Nobel Prize in Literature*, Western News, The University of Western Ontario, 2013. október 10.

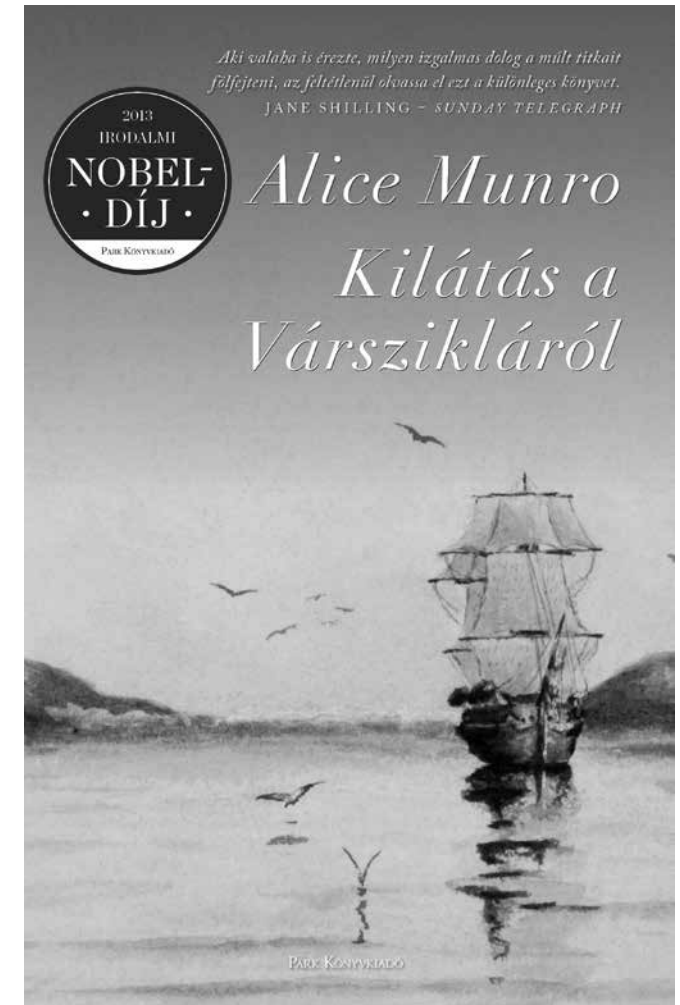
² Richard EDERDEC: *Down the Rabbit Hole in a Storybook Memoir*, The New York Times, 2006. december 12.; elérhető: <https://www.nytimes.com/2006/12/12/books/12eder.html>.

³ Adam MARS-JONES: *Climbing the Family Tree*, The Guardian, 2006. november 5.; elérhető: <https://www.theguardian.com/books/2006/nov/05/fiction.features>.

Mos, varr, főz, és csaknem biztosan további gyerekeket szoptat. Hogy hol, az szinte mindegy.” (89) Testvére, Mary pedig nagyon is tudatában van saját korlátainak, melyek az akkoriban megváltoztathatatlan testi gyengeségeiből erednek: „Bárhová is mennek, Mary nem hiszi, hogy hosszú életű lesz. Köhög nyáron, köhög télen, és közben fáj a melle. Gyakran nő árpa a szemére, a gyomra sokat görcsöl, a vérzése pedig igen ritka, de mikor megjön, akár egy hónapig is eltarthat.” (52)

A vadonban aztán, ahol számos testvér osztozik egy házon, a nők csak egymástól nyerhetnek külső-belső megerősítést: „A családi otthonban nem volt tükör, csak egy kicsi és görbe, borotválkozáshoz használták a férfiak; a nővérek egymás tükröi voltak az illendő megjelenés tekintetében.” (143) A huszadik századi történetek ehhez képest persze sokkal inkább az egyén érzelmeire koncentrálnak, bár még ekkor is jellemző, hogy senki nem avatkozik be egy mentálisan beteg, súlyosan bántalmazott szomszédasszony házasságába: „Manapság súlyos esetnek tartanánk Mrs. Newcombe-ot a mély depressziójával, durva férjére pedig aggodalommal, együttérzéssel tekintenénk. *Segítségre van szükségük*. Ám akkoriban az emberek elfogadták egymást olyanok, amilyenek voltak.” (*Apák*, 203) Ehhez képest már Munro anyja is kicsivel több szabadságot élhetett meg, akiről *A megélhetésért* című elbeszélésből megtudjuk, hogy legalább tanítónő lehetett, bár ő is „csak azért maradt tanítónő, mert mindaddig nem talált semmit, ami a tanításnál ígéreteesebb lett volna egy nő számára”. (162) Munro anyja idővel sikeres prémértékesítő ügynökké avanzsál, s annál nagyobb bukásnak éli meg, mikor az üzlet elvesztése után a helyi fémöntőde karácsonyi ételkosarát is kénytelen elfogadni családjá számára. Amikor aztán saját írói indulásáról, e háttérből való fokozatos kitöréséről beszél, az elbeszélő „reszkető, friss fűszálhoz hasonlító becsúgyát” (183) emlegeti: valóban ő lesz az első a családjában, aki nyíltan az alkotásnak élhet.

Mindeközben a férfiak osztályrésze volt a vadonnal való kemény küzdelem, a 19. században otthont teremteni próbáló Laidlow-fivérek például elmondják: „Soha nem mosogattunk, minden étkezéshez új tányért használtunk.” (135) Elsődleges feladatuk valamiféle élettér kiharítása volt, amibe nem fért bele semmiféle esztétikai vagy erkölcsi viszonyulás a tájhoz: „a férfiak parancsolón viszonyultak a földhöz, szolgálatukba állították. Csak a nőknek volt megengedve, hogy a tájjal is törődjenek”. (152) A jelenben aztán szemtanúivá válunk, ahogy ez a világ eltűnik, a vadon idegensége megőrzendő érték lesz: „Az erdő, a vadon láthatóan újra növekszik. Már nem az a cél, hogy az ember megszelídítse természetet és sokasodjék, hanem éppen az ellenkezője.” (371) Munro apja ehhez az erdei léthez képest már inkább az üzleti életben próbál érvényesülni, és ma már igen stigmatizált szakmát választ, rókákat tenyészt a prémjükért, bár ez a munka is igényel könyörtelenséget: „Az ember hosszú, erős bottal fejbe kólintja a rókát, majd a kábult állat szívére tapos.” (161) Fontos eltolódás ez a földműveléstől a szolgáltatóipar felé, mert ahogy az elbeszélő rámutat, „apámék házában, csakúgy,

mint a tanítónőében, nem volt becsülete a vállalkozói szellemnek; mindkét család gyanakodva tekintett a vállalkozókra, holtan éppen az ő tehetségük vitte előre az országot (és kevésbé a sűrűn emlegetett kemény munka és kitartás)”. (162) Később azt is megtudjuk, hogy az apa idővel belebukik a vállalkozásba, és piszkos „női” munkát kényszerül végezni: a helyi öntőde gondnoka lesz, ám alaposan, méltósággal végzi ezt a feladatot is, inkább lánya tekintetén keresztül érzékeljük e munka degradáló mivoltát.

A kötet második része (*Otthon*) már egyértelműen a szerző saját gyermek-, kamasz-, valamint felnőttkorát dolgozza fel, ezek a fejezetek hozzák el igazán a ráismerés érzését Munro kedvelői számára. Ezekben a történetekben elsősorban a nővé válás, valamint a családjának a társadalmi, gazdasági helyzetével való szembenézés bizonyulnak meghatározó témáknak. Többször visszatérő motívum, hogy viszonylagos szegénységük ellenére a kislány Munrónak mennyire nehezére esett a kiszolgáltatottságnak bármely formáját alázattal elfogadnia. Amikor például vendégségbe hívják egy jómódú osztálytársának a szülei (*Apák*), hogy tulaj-

donképpen megvásárolják kislányuk iránti óvó barátságát, csep-pet sem élvez a finom ebédet és a divatos játékokat: „Bekerítve, megalázva éreztem magam attól, hogy Wainwrighték ilyen tüntetőleg elhalmoztak a figyelmükkel, majdnem úgy, mintha valaki bekukucsált volna a bugyimba.” (223) Kamaszlányként aztán nyári munkát vállal egy előkelőbb háznál (*A cseléd*), de képtelen azonosulni a cseléd szerep jelentette alárendeltséggel: „Nem voltam képes sem elegánsan elfogadni, sem összeszorított foggal tűrni, hogy szolga legyek.” (289) Amikor később saját munkájáról, író-identitásáról ír, van valami önironikusan dacos abban, ahogy ezt a látványosan nem fizikai munkát jellemzi: „leginkább egy szobában ülök, és írok, néha egy baráttal vagy szeretővel találkozom”. (*Otthon*, 356) Eközben némi nem leplezhető fájdalom is kiszűrődik az ironia mögül, mikor rámutat, hogy szülőházában az „írás” mindig csak kézírást jelent, az ő hivatását pedig leginkább csak úgy jellemzik a helyiek, hogy az ember „kitalál mindenfélét”. (332)

Növé válása hasonlóképpen az otthoni értékrendről való fokozatos, magának is nehezen bevallott leválást jelentette számára. Akkor érzi például először nőnek magát, mikor rádöbben, hogy miközben egy almafa alatt ábrándozik egymagában, minden farmszomszéd azt hiszi, egy fiúval találkozgat ott: „A férfiak-tól fordult föl a gyomrom. Attól, ahogy rám néztek — kötelező helytelenítéssel, de alattomban felmérve személyemet. Attól, ahogy a vonásaik kissé elernyedtek, miközben egyre följebb ért a mocsok a fejükben.” (*Az almafa alatt*, 234) Valószínűleg az effajta nyomásyakorlás és ítélkezés hatására, szinte teljesen reflektálatlanul megy hozzá mindössze húszévesen élete első udvarlójához, leginkább csak azért, mert a jó kiállítású, törekvő fiú kiválasztotta őt, gyémántgyűrűt is vett neki. Idővel azonban rájön: „Michael jobbat érdemelt nálam. Megérdemelte volna, hogy egész szívvel szeressék.” (*Az esetem*, 321) Felnőtt női énje kapcsán egyébként a legszembeötlőbb narratív vonás az, hogy szinte balladai homályba burkolt elemként bukkannak fel élete nyilvánvalóan fontos fordulópontjai. A kötet vége felé derül csak ki, hogy anyja Parkinson-kórban való elvesztése után apja újránősült, s felbukkan a mostohaanya alakja, akit tagadhatatlan ellenszenvvel és kulturális fölényvel ábrázol: miközben az apa a kórházban haldoklik, mostohaanya idős kutyája szorulásával van csak elfoglalva, illetve: „Amikor megpróbáltam jellemezni őt egy barátomnak, azt találtam mondani, hogy Irlma simán lehúzná a csizmát egy utcán fekvő halotról. Aztán persze hozzátettem: végül is mi rossz van abban?” (352) Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy apja boldogabb ebben a házasságban, mint az előzőben volt, és nagyon is emberi, a tanult, felnőtt íróknak ennek gyermeki sértettségével mégsem tud igazán örülni. Összességében úgy tűnik, válása után teljesedik ki igazán nőként: az apját ápoló kórházban „megkérdezik, hány éves, mire én rávágom, hogy ötvenkettő, pedig az a férfi ötvenkettő, akibe szerelmes vagyok”. (342) Második, földrajztudós férje oldalán pedig egyértelműen inspiráló, közös felfedezéseket rejtő kapcsolatra talál, de ez is csak elejtett félszavakból következtethető ki — az író nő látható-

an nem akar saját kötete főszereplője lenni: végig a család és a táj folytonossága marad a középpontban.

A regényíró Geraldine Brooks azt tartja a leglenyűgözőbbnek Munro írásmódjában általában és a szóban forgó kötet esetében is, hogy nincs benne semmi „pirotechnika”.⁴ Valóban nem lehet nyilvánvaló hatáskeltő fogásokat azonosítani Munro stílusában, a *Kilátás a Várszikláról* „egyszerűen” gazdagon érezt időtérképet rajzol a múlt és a jelen látszólag oly távoli rétegei között. Az *Otthon* című, a kötet vége felé szereplő történet azzal kezdődik, hogy az elbeszélőnek három busszal kell hazautaznia, s egyre kisebb, lassúbb és rozogább járművek zötyögnek vele a szülői házhoz, amelyet apja és mostohaanya időközben a felismerhetetlenségig modernizáltak. A látogató pedig szinte csalódott, hogy ez még csak nosztalgiára sem készíti, mert ő már nagyon régen nem ide tartozik. A *Minek azt tudni?* című elbeszélés pedig egyértelműen ki is mondja: „a múltat csak kellő távolságból szabad szemlélni”. (377) E térbeli és időbeli távolságok elkerülhetetlenségét és ugyanakkor szükségességét szimbolizálja az is, hogy az utolsó fejezetben férjével egy véletlenül talált, elhagyott családi kriptá multját igyekeznek kideríteni, miközben párhuzamosan egy másik cselekményszál is fut: egy rutin mammográfias vizsgálat során csomót találnak a bal mellében. Az elbeszélő az egész kötetre jellemző szikársággal mondja ki magában, hogy hatvanévesen az ő halála bizony már „nem lesz nyilvánvaló tragédia”. (366) A csomóról végül kiderül, hogy már évek óta ott van, jobb nem bolygatni, a kriptá multja pedig helyi beszámoló gyűjtése által hozzáférhetővé válik. Az egyén és a közösség teste magukba zárják néha könyörtelen, néha ártalmatlan titkaikat, de a történetek, úgy tűnik, mégis képesek áthidalni a köztük lévő távolságot, áthatalni a múlt vadonán.

⁴ Geraldine Brooks: *The View from Castle Rock*, *The Washington Post*, 2006. november 12.; elérhető: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/11/09/AR2006110901587.html>.

